

RŪTA BAGDANAVIČIŪTĖ

Klaipėdos universitetas, Lietuva
Klaipėda University, Lithuania

HERMENEUTINĖ RACIONALUMO KRITIKA IR EDIFIKACINĖ INTERPRETACIJOS LAISVĖ: R. RORTY IR H.-G. GADAMERIS

Hermeneutical Critique of Rationality and Freedom
of Edificational Interpretation: R. Rorty and H.-G. Gadamer

SUMMARY

This text considers the anti-epistemological attitude of R. Rorty that is based on the belief that it is impossible to reflect reality adequately, A “mirror-like essence” is unreachable. An essential transformation from an epistemological to a hermeneutical paradigm is indicated, and the author analyzes the differences of such a transformation in the philosophies of Rorty and Gadamer. Edificational interpretative freedom is the freedom to multiply world views, to create new narrations and to generate ever new ways of describing the self and the world not on the basis of adequacy, but rather on the basis of a criterion of being interested in. The flow of interpretative conceptions in the theories of Rorty and Gadamer are compared. Edificational interpretative freedom is analyzed as social. This freedom opens up in the context of immanent social relationships. It is the opposite of essentialistic ones. The conception of the truth is transformed into liquid pragmatic agreements that are born from social solidarity. They open the pragmatic imagination, which pushes out rational thinking and redirects the attention away from what „is in essence“ towards what is beneficial at a particular moment.

SANTRAUKA

Šiame tekste svarstoma R. Rorty antiepigistologinė nuostata paremta įsitikinimu, kad neįmanoma *adekvačiai* atspindėti tikrovės, „veidrodinės esencijos“ nepasiekiamos. Atskleidžiama esminė transformacija nuo epigistologinės prie hermeneutinės paradigmos, svarstomi šios transformacijos skirtumai Rorty ir Gadamerio filosofijose. Analizuojama *edifikacinė* interpretacijos laisvė, suvokiant ją kaip laisvę pliuralistiškai dauginti požiūrius į pasaulį, kurti vis naujus pasakojimus, generuoti vis naujus būdus aprašyti save ir pasaulį remiantis ne adekvatumo, o veikiau įdomumo kriterijumi. Gretinami interpretacinės tėkmės suvokimai Rorty ir Gadamerio teorijose. Edifikacinė interpretacijos laisvė analizuojama kaip socialinė, kuri skleidžia-

RAKTAŽODŽIAI: epigistologija, interpretacija, edifikacija, laisvė, solidarumas, likvidūs socialiniai sutarimai.
KEY WORDS: epistemology, interpretation, edification, freedom, solidarity, liquid social agreements.

si imanentiškame socialinių santykių kontekste, priešingame esencialistiniam. Parodoma tiesos sampratos transformacija į likvidžius pragmatinius sutarimus, kylančius iš socialinio *solidarumo*. Jie atveria pragmatinę vaizduotę, kuri išstumia racionalų mąstymą ir dėmesį nukreipia nuo to, kas „iš esmės yra“, prie to, kas yra naudinga tam tikru metu.

ĮVADAS

Nors hermeneutikos šaknys driekiasi Martino Heideggerio bei Hanso-Georgo Gadamerio ontologinėje hermeneutikoje, sudarančioje vokišką M. Heideggerio–H.-G. Gadamerio ašį¹, apie kurią ir šiandien sukamasi, vis dėlto dabar apie ją sukamasi kur kas didesniais ir vis didėjančiais koncentriniais ratais. Ji įgavo ne tik įvairių Europos šalių variacijų, pvz., prancūziškoji P. Ricoeuro hermeneutika², atverianti sąsajas su (post)struktūralizmu bei semiotika, ar itališkoji personalistinė L. Pareysono hermeneutika³ ir šią pratęsusi G. Vattimo „nihilistinė“ hermeneutika⁴, – ji gerokai peržengė kontinentinės filosofijos ribas ir labai išplito taip pat amerikietiška kaja kontekste.

Apie 1970-uosius hermeneutika ėmė vaduotis iš tik kontinentinės, dažniausiai suprastos kaip vokiškosios, filosofijos sampratos ir bent iš dalies tapo reflektuojama ir anglosaksiškuose kraštuose, kurie prieš tai šią sritį laikė sau svetima. Tai liudija 1970 m. JAV Charleso Taylora konferencijoje iškelta hermeneutikos, interpretacijos problema, ten dalyvaujant

ir šios srities klasikams H.-G. Gadameriui bei P. Ricoeurui. Tuo metu anglo-amerikiečių analitinė filosofija patyrė nuosmukį, taigi vyko paradigmų kaita. Būtent šiame kontekste reprezentatyvus yra JAV pragmatinės filosofijos atstovo R. Rorty tekstas „Nuo epistemologijos prie hermeneutikos“, kaip knygos *Philosophy and the Mirror of Nature (Filosofija ir gamtos veidrodžio)*⁵ VII skyrius, kuriame aiškiai formuluojama hermeneutikos ir epistemologijos skirtis.

Šiame tekste išryškėja esminis persiorientavimas nuo analitinės, puoselėjančios griežtos epistemologijos idealą, prie hermeneutinės interpretacijos tradicijos, įgalinančios laisviau žvelgti į pasaulį jį interpretuojant. Nors gali atrodyti neadekvatu hermeneutiką, atsiradusią postnyčinės filosofijos kontekste, perkelti į visai kitą kontekstą, tačiau, vienaip ar kitaip, jos taikymo kontekstas vis platesnis. Tokiame išsiplėtusiame (ir besiplečiančiame) hermeneutikos kontekste ir svarstoma R. Rorty socialinėje pragmatinėje teorijoje ryškėjantys hermeneutinio mąstymo bruožai.

INTERPRETACIJA ANAPUS EPISTEMOLOGIJOS: RORTY VERSUS GADAMERIS

Rorty griežtai formuluoja tikrovės atspindėjimo, arba reprezentacionalumo, teorijos kritiką, reiškiančią, kad neįma-

noma *adekvačiai* atspindėti tikrovės. Apskritai neįmanomas stabilus pažinimas – išorinių objektų reprezentacija, t. y. prieš

mus esantys objektai, negali būti objektyviai pažinti iš priešstatos vadovaujantis universalumą užtikrinančiomis racionaliomis taisyklėmis. Tai reiškia, jog naivus tikėjimas, kad metodologizuojančiomis, universalizuojančiomis proto formulėmis išoriniai objektai įgalinami objektyviai atsiverti kaip tokie. Tai reiškia, kad nebežiūrima į protą kaip į gamtos veidrodį, kuris suteikia žmonėms gebėjimą atrasti stabilias metafizines esmes – „veidrodines esencijas“. Nebeformuluojama epistemologinė „užduotis – tiksliai atspindėti mūsų pačių veidrodinėje esencijoje universumą aplink mus“⁶. Atvirksčiai – prarandamas tikėjimas pasiekti tiesą objektyviai pažįstant tai, kas už mūsų. Antiepigistologiniu R. Rorty žvilgsniu, didžiausia mokslo ir su juo siejamos epistemologijos yda – suspenduoti save kaip matantį ir taip sukurti nekvestionuojamo objekto objektyvumo – stabilaus tikrovės atspindėjimo – iliuziją.

Taigi santykis su tikrove tampa negatyvus. Objektyvių tikrovės atspindžių negalimybė sąlygoja interpretacinę dinamišką supratimą, kai tikrovė pasilieka tik kaip negatyvus akstinas interpretuoti. Ji tarsi išsprūsta nesibaigiančiame žodžių sraute, verčiančiame vis toliau interpretuoti ir nežadančiame pasiekti tikrovės atitikimo ribos, kuri išvaduotų nuo interpretacinių *ilgųjų kelių* gražindama prie akivaizdaus objektyvistinio žinojimo.

Rorty šią antiepigistologinę nuostatą kildina iš Gadamerio filosofijos. Reinterpretuodamas gadameriškąją hermeneutiką, pabrėžia, jog ji stengiasi dekonstruoti, sureliatyvinti „racionalaus normalumo“ tradiciją ir iš jos kilusią epistemologinio pažinimo sampratą. Kvestionuo-

ja epistemologijos galimybę pasiekti racionalų baigtinį pažinimą, kaip neužterštą veidrodinį atspindį, proto reprezentacijomis adekvačiai suimantį reprezentuojamą pasaulį, taip pat jos griežtai metodinį pažinimo įgijimo būdą. Verčiau ragina žadinti hermeneutinį sąmoningumą, verčiantį susivokti, kad nepasiekiamas objektyvistinis racionalus žvilgsnis *už savęs* – žvelgiama neišvengiamai *per save*, t. y. iš perspektyvos.

Taigi, tiek Rorty, tiek Gadameriui būdinga reprezentacinės, tikrovę atspindinčios tiesos sampratos kritika, abiejų interpretacijos samprata skleidžiasi anapus veidrodinių atspindžių. Vis dėlto verta pažymėti, kad jų tikrovės ir su ja siejamos tiesos sampratos kiek skiriasi. Gadamerio teorijoje ši tikrovės atspindėjimo negalimybė nereiškia tikrovės išnykimo, kaip Rorty sampratoje. „Gadameris stipriai protestuotų, jei jo hermeneutika būtų charakterizuojama kaip pakeičianti epistemologinę tiesos ir pažinimo siekimo projektą.“⁷ Mat gadameriškoji hermeneutika įgalina tiesą, nors ir gerokai besiskiriančią nuo stabiliosios esaties metafizikos. Šioje hermeneutikoje interpretacija įcentriškai sutelkta tiesos akimirksnio nušvitimams, būties tikrovės blyksniams dialoginėje atvirtyje. O Rorty teorijoje interpretuojama, nesitikint nė trumpiausios tikrovės atitikimo akimirkos, apskritai praradus pažintinio santykio su tikrove galimybę. Čia negatyviai teigiamas „pasaulis be substancijų ar esencijų“⁸.

Taigi gretinant būtų galima pasakyti, kad Gadamerio hermeneutinės interpretacijos teorija priešinga mokslinei epistemologijai, bet ne epistemologijai apskritai, o Rorty *edifikacinė* filosofija tampa

priešprieša epistemologijai apskritai. Čia atsisakoma bet kokių hermeneutikos sąsajų su epistemologija. Net nebandoma užpildyti jos palikto vakuumo, nemėginama kompensuoti epistemologijos nepasiektų rezultatų. Atvirksčiai – rortiškoji „hermeneutika yra išraiška vilties, kad kultūrinė erdvė, palikta epistemologijos žlugimo, bus neužpildyta – kad mūsų kultūra taps tokia, kurioje apribojimo ir konfrontacijos poreikis daugiau nebus jaučiamas“⁹. Čia neatsiras surogatinė filosofija, suponuojanti, nors ir kiek kitokius, bet tokius pat griežtus pažintinius pamatus. „Hermeneutika verčiau yra tai, ką mes gauname, kai jau nebesame epistemologiški.“¹⁰ Taigi formuluojama nauja paradigma, kuri atveria erdvę laisvam – nuo epistemologijos išlaisvintam supratimui.

Pažymėtina, kad tokia, atrodytu, panaši interpretacijos laisvė būdinga *įtarumo hermeneutikai*¹¹, kurioje interpretaciją skatina nenuslopstantis įtarumo bet kokios interpretacijos atžvilgiu jausmas: bet kokia interpretacija atrodo įtartina, todėl reikia vis iš naujo perinterpretuoti. Tačiau rortiškoji reinterpretacija vis dėlto skiriasi nuo tokios *įtarumo hermeneutikos* santykio su tikrove pobūdžiu: *įtarumo hermeneutikoje* interpretuojama tikintis įgyti adekvatesnį santykį su tikrove, įtarumo metodas pasitelkiamas pereiti nuo vien atrodymų prie tikro supratimo – taigi siekti epistemologinių tikslų. Rortiškojoje versijoje, atribotoje nuo tokių tikslų, įtarumas nežada, kad įtariai nuplėšus atrodymo šydus, galiausiai po jais pasirodys kažkokia tikrovė. Čia įtarumas neįveikiamas, nes yra įveikta opozicija tarp atrodymų ir realybės, neįmanoma

pasiekti santykio su tikrove, kuris užtikrintų tikrumą. Rorty dėl šios kritikos dažnai traktuojamas kaip „ryškiausias antiepistemologinis skeptikas“¹².

Galėtume pažymėti, kad toks epistemologijos ir hermeneutikos priešinimas kartais kvestionuojamas, šių sričių „ginčą“ matant gerokai kitaip. Pavyzdžiui, T. Rockmore’as, oponuodamas Rorty dėl jo hermeneutikos priešinimo epistemologijai, teigia, kad reikėtų išvelgti esminį šių sričių bendrumą – „peržiūrėti epistemologiją kaip hermeneutiką“. Mat „po konceptualaus fundamentalizmo saulėlydžio hermeneutika tapo mūsų laiko epistemologija, geriausia viltis, jei mes norime šiek tiek daugiau, nei vien atskratyti pažinimo teorijos. Epistemologija nėra poliarinė hermeneutikos ar interpretacijos opozicija, nes ji yra tik viena itin stipri ar griežta pažinimo interpretacija.“¹³ Taigi hermeneutika, pasak šio autoriaus, turėtų nenustumti epistemologijos į šalį (kaip Rorty atveju), nemanyti, jog yra jau išsprendusi šią problemą (Gadamerio atveju), o dabar imtis spręsti epistemologines problemas. O štai Danielis Goldenas čia analizuojamą epistemologijos ir hermeneutikos skirtį traktuoja kaip „supainiotą savyje“, nes „abi išraiškos yra gerokai atitrauktos nuo jų originalaus konteksto“, ir teigia, kad Rorty „po „hermeneutikos“ etikete ieškojo *alternatyvios epistemologijos*“¹⁴.

Vis dėlto Rorty aiškiai formuluoja interpretaciją anapus bet kokios epistemologijos, o į epistemologinį pažinimą žvelgia kaip į gundantį „saugų mokslo takelį“¹⁵, baigtinės, reprezentuotos, objektą atitinkančios tiesos saviapgaulę (kokia formuluojama „normaliame“ diskurse), tą „blogą tikėjimą“, kuris tiesiog uždaro

hipostazuotoje normalumo iliuzijoje, nuslepiančioje, kad taip pažįstama tik pagal tam tikrą privilegijuotą aprašymą...

Taigi Rorty hermeneutika, įvardijama kaip *edifikacinė* filosofija, peržengia pačią filosofijos „representacionalizmo“ nuostatą, net siūlo išmesti atspindėjimo metaforas iš kalbos – kad šitaip „nusi-kratytytume kartezianizmo liekanų, taptume visiškai darviniški savo mąstymu“¹⁶ ir pačią filosofiją imtume suvokti visai kitokiomis kategorijomis. Kartu su šiuo „representacionalizmu“ įveikia ir epistemologines racionalizmo ribas – ima skleistis kaip priešinga racionaliais epistemologiniais tikėjimais besivadovaujanti „sisteminei“ filosofijai. Mat racionalumas nebeužtikrina adekvačių tikrovės atspindžių. Arba, galima sakyti, formuluojama kitokia racionalumo samprata: čia „būti racionaliam reiškia norą atsi-traukti nuo epistemologijos – nuo mąs-

tymo, kad galima viską subendravardik-linti pagal bendrus terminus – paversti „visus diskursus bendramačiais, išversti juos į privilegijuotą terminų rinkinį“¹⁷, sukurti „pagrindinį žodyną, kuris užtik-rina visų diskursų bendramatiškumą“¹⁸, ir taip griežtai racionaliai sutvarkytą kal-bą pasitelkti kaip objektyvaus tikrovės pažinimo instrumentą.

Edifikacinėje Rorty filosofijoje interpreta-cija skleidžiasi ant tokio racionalumo, įgalinančio universalizuojantį, pažintinį objektyvumą, griuvėsių. Interpretuojama griaunant „normalumo“ barjerus, reak-cingai plėtojant „nenormalius“, neben-dramačius diskursus, „parazitinius nor-malaus diskurso atžvilgiu“¹⁹. Taip sten-giamasi suteikti prasmę tam, kas vyksta, kai jaučiamės negalį tiesos įsprausti į epistemologinius rėmus – kai atsiduria-me netikrumo situacijoje, reikalaujančio-je interpretacinio kūrybingumo.

EDIFIKACINĖ INTERPRETACIJOS LAISVĖ: BEGALINĖ PERRAŠINĖJIMŲ HORIZONTALĖ

Edifikacinis filosofas „išeina už meta-fizikos, liovęsis klausinėti, kas tikra, o kas ne“²⁰. Jis siūlo, nusimetus metafizi-nes reprezentaciškumo iliuzijas, tiesos paieškas verčiau nukreipti begalinės edi-fikacijos kryptimi. Čia „mes laimime ne pasiekdami tikslą ir net ne priartėdami prie jo, bet verčiau niekada neleidami sau apsistoti ties vienu pasaulio ar savęs pačių vaizdu – visada ieškodami, kuo pakeisti ar išplėsti šį vaizdą“²¹.

Toks procesualumas, tokia nesustabdoma interpretacijos tėkmė būdinga ir ontologinei hermeneutikai. Tačiau čia ji (kaip minėta) dar įcentriškai kreipia tie-

sos, atveriančios ontologinę tikrovę, iš-kilimo link. O *edifikacinė* filosofija prade-da nuo tikrovės atspindėjimo kritikos, kuri virsta apskritai pažintinio santykio su tikrove kritika.

Vis dėlto galėtume klausti: ką reiškia tokia interpretacinė laisvė anapus bet kokių pažinimo pretenzijų? Kur veda tokia begalinė, jokių tapatumo su tikrove taškų nepasiekianti interpretacinė tėkmė? Jos tikslas – ne pažinimas, o edi-fikacija. Tiesa čia nebėra jokia santykio su tikrove išraiška, tad jos ieškojimas – tik vienas iš būdų, kuriais mes galime būti edifikuojami.

Edifikacinis filosofas iš „profesionalaus problemų sprendėjo ar tiesos siekėjo“ tampa informuotu ir sumaniu pašnekovu, nuolat ieškančiu naujų ir skirtingų būdų aprašyti save ir pasaulį²². Edifikacija čia suprantama kaip „savikūros ir nepaliaujamo vystymosi projektas, atliekamas ieškant vis naujų ir vis įdomesnių būdų aprašyti save pačius, kitus ir pasaulį aplink mus“²³. Iš čia kyla ir pati Rorty reinterpretuojamos hermeneutikos esmė – „nebijoti kelti klausimus ir ieškoti naujų galimų būdų aprašyti save ir pasaulį“²⁴. Čia „ nėra svarbesnio dalyko už savęs perrašinėjimą“²⁵. Taip kuriame vis naujus pasakojimus, generuojame vis naujus būdus aprašyti save ir pasaulį atsisakę formuluoti jų adekvatumo kriterijų. Aprašinėjame remdamiesi ne adekvatumo, o veikiau įdomumo kriterijumi. Taip nutiesiame begalinių perrašinėjimų interpretacinę horizontalę, kurioje, regis, visai išsitrina ribos tarp prasmės reprodukovimo ir produkavimo, atkūrimo ir kūrimo, nes „reprodukovimo“, „atkūrimo“ galimybė dar saugo referenciją į tikrovę, su kuria santykis yra nutrūkęs. Taigi nebeformuluojamas aprašymų tikslumo kriterijus, apskritai nebejudama jokios įcentrintos tiesos link. Tiesiog angažuojamasi nebendramatiškas diskursams, leidžiama sau poetiškai išradinėti vis naujus diskursus, vis „geresnius, įdomesnius, vaisingesnius kalbėjimo būdus“²⁶, mėgaujantis pliuralistiškai dauginamais požiūriais į pasaulį, besirandančiomis vis naujomis *dissensus* formomis ir jomis nehomofonizuojamai išplečiamu laisvės horizontu, kuriam tiesos nebe atrandamos, o sukuriamos. Suvokiama, kad „ nėra ribų žmo-

gaus vaizduotei – mūsų gebėjimui perrašyti objektą ir taip jį rekontekstualizuoti“²⁷ ir kad hermeneutine interpretacija būtent ir siekiama kuo labiau išlaisvinti šį vaizduotės beribiškumą.

Taigi šios dinamikos esmė – nuolatinis savęs perrašinėjimas: tiesiama begalinė interpretacijų horizontalė be vertikalinių vertinimų. Šiomis interpretacijomis siekiama nebe įcentriškai artėti prie tiesos, kad ir dinamiškos, vien kaip akimirkos nušvitimo, bet, atsispyrus nuo tikrovės atspindžių neigimo, judant „nuo“, o ne „į“, mėgautis pačia laisve be galo dauginti *mažuosius pasakojimus*²⁸ kaip *dissensus* formas, ieškant jose nebe tikrumo, o greičiau įdomumo.

Ši „redeskripcijos galia“ susieja filosofiją su literatūra. Tai ironiška, neturinti pagrindų redeskripcija, rimtus racionalius argumentus pakeičianti „poetinio mąstymo aktyvumu“, „...švenčianti dionisinius elementus kaip reakciją į platoniško racionalizmo rimtumą“²⁹. Taip sauganti erdvę nuo užpildymo galutiniais atsakymais, kad ji liktų atvira vis iš naujo nustebinantiems perkūrimams.

Čia į klausimą „Kur link veda tokia interpretacinė tėkmė?“ negalime atsakyti aiškiai, nes čia nesiorientuojama „į“ kažką ar „link“ – šią tėkmę stimuliuoja judėjimas „nuo“. Vis dėlto galime klausiti: kurlink kreipia judėjimas, atsisakantis pozityviai nusakyti savo kryptį? Šis atsisakymas reiškia krypties neapibrėžtumą, dispersiškumą, čia judama „link X“, į šią „X“ niekuomet neįstatant apibrėžtos prasmės.

Tokios dinamikos prasmė galėtų būti išjudinti, supurtyti tai, kas įprasta, žadinti sokratišką „budrumą prieš metafi-

zinio žinojimo pretenziją³⁰. Tai atrodo kaip naujas impulsas žlugus objektyviai tiesai. Atsiskleidžia paradoksali edifikacinė progreso samprata, ženkliai besiskirianti nuo švietėjiškos: tai „judėjimas prieš intelektualinį pasitenkinimą, nusiramimą – progresas sustotų, jei manytume, kad jau supratome, ar esame teisingam take“³¹. Tokiu išlaisvintu interpretaciniu judėjimu grįsta hermeneutika tam tikra prasme yra terapeutinė: „hermeneutika yra terapeutinė pripažindama, kad nėra jokios ‚disciplininės matricos‘ ar ‚specialaus terminų rinkinio‘, kuriam skirtingi balsai privalėtų būti priskirti“³². Terapeutinė, nes padeda atsikratyti metafizinių epistemologinių įpročių, reprezentacinio tiesos siekio santykyje su tikrove kaip varžančių autentišką interpretacijos laisvę.

Tačiau vertėtų klausti, ar Rorty tokią savo *edifikacinę* filosofiją visada pagrįstai tapatina su Gadamerio hermeneutika, kai suponuoja tam tikrų principų tapatumą gadameriškiesiems ir per mažai akcentuoja skirtis, rodančias jo hermeneutikos transformaciją. Antai Bouma-Prediger teigimu, „nors ir yra tam tikrų panašumų tarp Rorty hermeneutikos versijos ir Gadamerio hermeneutikos, taip pat yra reikšmingų skirtumų, ir tiek, kiek Rorty vengia pripažinti šiuos skirtumus, tiek jis klaidina savo skaitytojus, tikėdamas, kad yra didesnis tęstinumas tarp jo pažiūrų ir Gadamerio, negu yra iš tikrųjų“³³.

Dažnai akcentuojama skirtis transcendentalumo, bendramatiškumo atžvilgiu. Gadameris dar išsaugo transcendentalumo dimensiją, skirtingai nei Rorty, kuris visiškai atsisako transcendentalaus bendramatiškumo sampratos

ir pačią filosofiją paverčia bet kokius didžiuosius pasakojimus praradusia dispersiška *dissensus* sklaidos erdve, šitaip tapdamas artimesnis poststmodernizmui nei gadameriškai hermeneutikai. D. Jonkus taip pat akcentuoja šią transcendentalumo prarastį R. Rorty filosofijoje, regėdamas ją kaip pačios hermeneutinės filosofijos redukavimą: „Rorty supriešina epistemologiją ir hermeneutiką, o pastarąją redukuoja į kultūrinę antropologiją, kuri turėtų aprašinėti skirtingas kultūras, mąstymo, kūrybos ir kitokius saviraiškos būdus, nepretenduodama į transcendentalinį statusą.“³⁴ Tačiau svarbu pabrėžti, kad matant šį transcendentalumo matmenį kaip skiriantį rortiškąją hermeneutikos reinterpretaciją nuo Gadamerio hermeneutikos, svarbu matyti ir šių teorijų bendrumą – tai, kad abiem būdinga į stabilios esaties kategorijas neredukuojama interpretacinė tėkmė. Tik vienu atveju (gadameriškuoju) ji kreipia įcentriškai, kitu (rortiškuoju) – labiau išcentriškai.

Ši skirtis interpretacinės tėkmės nukreiptumo atžvilgiu, regis, suponuoja ir kitus galimus skirtumus. Pavyzdžiui, J. Tartaglia, nurodydamas Rorty panašumus su Gadameriu (abu atmeta istorijos kaip inertiškos faktų saugyklos sampratą, abu sutinka, kad per istoriją mes suprantame save, ir tie supratimai keičiasi, abu oponuoja švietėjiškam skilimui tarp fakto ir vertybės...), taip pat neapeina ir probleminių skirtumų. Kelia klausimą, ar / kaip iš gadameriško istorijos, tradicijos determinuotumo kyla Rorty pliuralizmas, eksperimentalizmas, priešinamas intelektualiniam blogam tikėjimui, mat postmodernistinis Rorty pliuralumas,

didžiųjų pasakojimų atsisakymas, krei-
piantis reliatyvizmo linkme, dar nebū-
dingas Gadameriui.

Vokiečių filosofo hermeneutikoje iš-
plėtota interpretacinė tėkmė, kaip matė-
me, įcentriškai kreipia tiesos atverčių link,
tuo apsaugodama nuo visa apimančio
pliuralizmo bei reliatyvizmo. Ir nors skir-
tis tarp *geresnio* ir *kitokio* supratimo čia
aiškiai neapibrėžiama, tačiau matyti, kad
ši riba Gadamerio hermeneutikoje yra
gerokai ryškesnė nei Rorty. Pastarojo her-
meneutinėje filosofijoje tiesa išsilydo be-
galinių perrašinėjimų horizontalėje, toje
išcentrinėje interpretacinėje tėkmėje, pro-
dukuojančioje *mažųjų pasakojimų* begaly-
bę, kreipiančią reliatyvizmo linkme. Ši
edifikacinė „laisvė ir idėjų perteklius at-
rodo kaip tinkamas mišinys reliatyvistini-
am pliuralizmui“³⁵. Toks Rorty nuokryp-
is į reliatyvizmą dažnai matomas kaip
gerokai besiskiriantis nuo gadameriško-
sios hermeneutikos: „Jei Rorty nori sau-
giai išlaviruoti tarp „platonizmo Scilės ir
vulgaraus reliatyvizmo Charibdės“, tuo-
met jam padės hermeneutika, pozicija,
kuriai jis *nori* likti artimas, bet nelieka.“³⁶

Taigi matome nemažai Rorty herme-
neutikos skirtumų nuo Gadamerio. At-
sižvelgdami į juos į klausimą – ar čia

aptarta Rorty hermeneutikos versija yra
tik Gadamerio reinterpretacija (į tai pre-
tenduojama), ar jos pagrindu jau paties
kuriamas naujas pasakojimas, atitrūkęs
nuo gadameriškojo „originalo“? – galė-
tume atsakyti: tai – „naujas pasakoji-
mas“. Tačiau ar tas pasakojimas visiškai
nutolęs nuo „originalo“? Tai yra, kiek
aiškiai galime nubrėžti ribas?

Jei traktuosime, jog kildinimas savęs
iš Gadamerio nereiškia kopijuojamos
Gadamerio teorijos, o tam tikrą šios teo-
rijos transformaciją – transformuotą
tęsinį atsekant pirmines šios teorijos
prielaidas hermeneutikoje, – tuomet pa-
sirodys, kad tokių aiškių ribų ir negalime
nubrėžti. Antai ir Rockmore'as, kritikuo-
jantis Rorty dėl to, kad šis daugelį savo
teiginių ne visai pagrįstai kildina iš Ga-
damerio, pripažįsta, jog pats Gadamerio
tekstas „nėra nekaltas“ – lyg ir „paska-
tina tokius „klaidingus supratimus“.

Galėtume toliau klausti: o ką reiškia
„paskatinti „klaidingus supratimus“?
Galbūt tai, kad vis dėlto jie paskatinami,
leidžia kvestionuoti jų vienprasmio „klai-
dingumo“ sampratą... Kita vertus, ydin-
ga ir per daug nutrinti ribas, nes tokiu
atveju liktų neapčiuoptos esminės skir-
tys, rodančios transformacinius pokyčius.

SOCIALINĖ INTERPRETACIJOS LAISVĖ: SOLIDARUMAS IR PRAGMATINĖ VAIZDUOTĖ

Rorty (kaip jau matėme) atsiriboja
nuo *objektyvistinės* paradigmos, jai prieš-
priešindamas *edifikacijos* filosofiją, o ši
integraliai susipina su *solidarumo* para-
digma. Mat tie perrašinėjimai, išlaisvi-
nantys nuo tiesos, prasmės, racionalumo
siektio, reiškiantys *dissensus* formų, arba

mažųjų pasakojimų, dauginimą, Rorty fi-
losofijoje skleidžiasi socialinių santykių –
santykiškumo plotmėje. Interpretacijos
laisvė čia yra socialinė.

Rorty filosofijoje visuomet įžvelgia-
mos socialinės implikacijos. Jis „privati-
zuotą, tik asmeninę laisvę, švenčiamą

subjektyvaus idealizmo, smerkia kaip klaidingą, teigdamas, kad vienintelė laisvės rūšis, kuri tikrai verta, ar net iš tikrųjų laisva, yra socialinė laisvė, laisvė gyvenant bendruomenėje su kitais³⁷. Žmogus suteikia prasmę savo gyvenimui išitraukdamas į tam tikrą bendruomenę, egzistuojamas santykiškumo plotmėje. Tiesa, Rorty pamini ir tai, kad kartais bandoma megzti santykį su realybe anapus socialinių santykių, privačioje savi kūros erdvėje. Filosofas tokį bandymą sieja su kritikuotinu *objektyvumo* siekiu ir kaip atsvarą jam formuluoja *solidarumo* siekį socialinėje santykiškumo plotmėje. Galėtume kvestionuoti tokį privačios erdvės siejimą su objektyvumu, bet čia svarbiau akcentuoti paradigmą transformaciją nuo objektyvumo prie solidarumo ir išryškinti pačios socialumo „esmės“ išraišką per *solidarumo* konceptą.

Taigi Rorty edifikacinė interpretacijos laisvė skleidžiasi imanentiškame socialinių santykių kontekste, priešingame esencialistiniam. Socialumo dimensija yra reikšminga pačiam žmogaus „esmės“ supratimui: čia persiorientuojama nuo esencialistinio prie socialinio žmonių tarpusavio santykių konteksto. Tai reiškia, kad ne vien į socialinę plotmę perkeliama individualią žmogaus esmę nusakančios kategorijos, bet pati žmogiškoji „esmė“ pasirodo socialiai suponuota.

Tokiame socialinių santykių kontekste išnyksta bet kokia transcendentalumo dimensija. Nieko nėra anapus šių santykių. Taigi ir tiesa, įprastai Vakarų metafizikoje sieta su didžiuoju reprezentacionalizmo projektu, „ištirpsta“ postmoderniuose santykių tinkluose. Jos samprata iš esencialistinio konteksto perkeliama į

santykišką: „Tiesa daugiau nebematoma kaip ryšys su tikrove, verčiau kaip mūsų vieno su kitu tarpusavio bruožas“³⁸, ji yra „komunikatyvi, pragmatinė, o ne objektyvi“³⁹. Tiesos tėra likvidūs⁴⁰ pragmatiniai susitarimai. Tokie sutarimai neišvengiami socialinėje erdvėje, jų nesunaikina net bet kokius centrus skalduoti išcentrinė interpretacijos kryptis, nes be jų gyventume reliatyvistinėje anarchijos būklėje. Tačiau jie tik ribotai suvaldo šią būklę. Mat polilogas, į kurį išitraukiama siekiant šių sutarimų, skleidžiasi anapus transcendentalumo bei racionalumo, be to, jis niekada nėra darnus, apsaugotas nuo galios santykių, todėl čia atsirandantys *solidarūs* sutarimai neturi pretenzijų į ilgalaikį galiojimą, jų esminė dimensija – pragmatizmas.

Pragmatizmo dimensija reiškia, jog nuo esencialistinei filosofijai esminio klausimo „kas yra“ dėmesys perkeliama prie santykiškumo plotmėje keliamo klausimo „kaip tai naudinga“, taigi ir tiesa nebesvarstoma kaip tai, kas iš esmės yra – lieka tik likvidžios „tiesos“, nusakomos kaip tai, kas naudinga tam tikru metu tam tikroje situacijoje. Toks jos suvokimas atpalaiduoja interpretacinę tėkmę, įgalina begalinius tų sutarimų perrašinėjimus, kurie išcentriškai skleidžiasi kaip nesuimami *mažieji pasakojimai*. Tiesa, Rorty, atsakydamas į jam metamus kaltinimus reliatyvizmu, pripažįsta, kad yra *geresni* ir *blogesni* sutarimai, *geresni* ir *blogesni* įsitikinimai, kurių pagrindu tie sutarimai kuriami, teigia, jog jam nepriimtinas požiūris, kad „kiekvienas tikėjimas yra toks pat geras kaip ir bet kuris kitas“⁴¹, tačiau neformuluoja jokio kito to jų *gerumo* kriterijaus

kaip vien jų tinkamumas tam tikru metu tam tikroje situacijoje.

Taip Rorty iš esmės teigia konstruktyvistinį pragmatiškai grindžiamą mūsų socialinės savikūros projektą, paremtą ne protu, racionaliais pagrindais, o greičiau sekuliariais tikėjimais, patį racionalumą suvokiant kaip vieną iš tokių tikėjimų. Tai galima įvardyti kaip pragmatinę vaizduotę, atvirą begaliniams interpretaciniams perkūrimams, nes bet koks bendrumas trapus, ištaisai persmelktas atsiktinumu. (Šiuo pagrindu, reikėtų pažymėti, Rorty skiriasi nuo kito socialinio konstruktyvizmo filosofo Habermaso: abu teigia konstruktyvistinių sutarimų svarbą, tačiau habermasiškieji sutarimai dar stipriai paremti *komunikaciniu protu*⁴², kaip pamatus teikiančiu principu, o rortiškieji sutarimai skleidžiasi anapus bet kokio, taip pat ir *komunikacinio racionalumo* ir bet kokių apibendrinančių pagrindų, jie greičiau paremti literatūrine vaizduote, dėl to ir lieka tokie atviri perrašiniėjimams.) O tokia savotiška „pragmatizmo poetika“ grindžiama savikūra kur kas labiau nei Gadamerio teorija sureliatyvina skirtį tarp *kitokio* ir *geresnio* supra-

timo ir palieka Rorty poziciją reliatyvizmo klausimu pažeidžiamą.

Galima svarstyti, ar tokios iki reliatyvizmo paribių privedančios Rorty teorijos šaknis galime aptikti Gadamerio hermeneutikoje. Iš dalies vertėtų sutikti, kad Rorty selektyviai taiko Gadamerį savo neopragmatiniams tikslams, kildindamas tokį pragmatizmą iš Gadamerio teorijos. Tiksliau būtų akcentuoti gadameriškos hermeneutinės teorijos transformaciją, pritaikant ją visai kitame kontekste.

Vertėtų prisiminti, kad pats Rorty akcentuoja šį skirtingumą – skiria postnyčinę Europos filosofijos tradiciją ir postdarvinišką Amerikos filosofijos tradiciją, siejamą su pragmatizmu⁴³. Kita vertus, mąstytojas neatrigoja tų skirtingų tradicijų siena, bet, atvirksčiai, pats bando megzti kontaktą su vadinamąja postnyčine Europos filosofijos tradicija. Todėl analizuoja Gadamerio filosofinę hermeneutiką, kurioje išvelgia savo *edifikacinės* filosofijos šaknis, taip pat kaip artimą sau priima Vattimo *silpnąjį mąstymą*, kuriuo siekiama ne griežto pažinimo, o tik pateikti „keletą įdomių galimybių“⁴⁴.

IŠVADOS

R. Rorty antiepiemologinė nuostata paremta įsitikinimu, kad neįmanoma *adekvačiai* atspindėti tikrovės, „veidrodinės esencijos“ nepasiekiamos. Ši kritika išreiškia esminę transformaciją nuo epistemologinės prie hermeneutinės paradigmos, patvirtindama, kad hermeneutika peržengia kontinentinės filosofijos ribas, taip pat yra plačiai suaktualinama ir amerikietiška jame kontekste.

Abiem filosofams – Rorty ir Gadameriui – būdinga epistemologinės reprezentacinės teorijos kritika, bet jų tikrovės ir su ja siejamos tiesos sampratos skiriasi. Gadamerio teorijoje ši tikrovės ir tiesos atspindėjimo negalimybė nereiškia jos išnykimo, interpretacija lieka įcentriškai sutelkta tiesos akimirksnio nušvitimams, būties tikrovės blyksniams, o Rorty teorijoje, atskleidžiančioje „pasaulį be sub-

stancijų ar esencijų“, nesitikima nė trumpiausios atitikimo tikrovei akimirkos, apskritai prarandamas pažintinis santykis su tikrove. Todėl galima tarti, kad Gadamerio hermeneutinės interpretacijos teorija priešinga mokslinei epistemologijai, bet ne epistemologijai apskritai, o Rorty *edifikacinė* filosofija tampa priešprieša epistemologijai apskritai.

Edifikacinė interpretacijos laisvė traktuojama kaip anapus bet kokių pažinimo pretenzijų besiskleidžianti begalinių perrašinėjimų horizontalė, reiškianti pliuralistiškai dauginamus požiūrius į pasaulį, atsirandančias vis naujas *dissensus* formas. Tai yra laisvė kurti vis naujus pasakojimus, generuoti vis naujus būdus aprašyti save ir pasaulį remiantis ne adekvatumo, o veikiau įdomumo kriterijumi. Tokios dinamiškos interpretacijos prasmė – išjudinti, supurtyti tai, kas įprasta, žadinti sokratiškąjį „budrumą prieš metafizinio žinojimo pretenziją“.

Tokia į stabilios esaties kategorijas neredukuojama interpretacinė tėkmė bū-

dinga tiek Rorty, tiek Gadamerio teorijoms. Tik vienu atveju (gadameriškuoju) ji kreipia įcentriškai, kitu (rortiškuoju) – labiau išcentriškai. Įcentrinė interpretacija labiau apsaugo nuo reliatyvizmo, išcentrinė interpretacinė tėkmė produkuoja *mažųjų pasakojimų* begalybę, kreipiančią reliatyvizmo linkme.

Edifikacinė laisvė traktuojama kaip socialinė – ji skleidžiasi imanentiškame socialinių santykių kontekste, priešingame esencialistiniam. Taigi ir tiesa, įprastai Vakarų metafizikoje sieta su esencializmu ir reprezentacionalizmu, „ištirpsta“ postmoderniuose santykių tinkluose. Tiesos pasirodo esančios tik iš socialinio *solidarumo* kylantys likvidūs sutarimai, tekste traktuojami kaip socialinis polilogas. Jie neturi pretenzijų į ilgalaikį galiojimą, jų esminė dimensija – pragmatizmas, atveriantis pragmatinę vaizduotę, kuri išstumia racionalų mąstymą ir dėmesį nukreipia nuo to, kas „iš esmės yra“, prie to, kas yra nau-dinga tam tikru metu.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Vattimo Gianni. 1997. *Beyond Interpretation: The Meaning of Hermeneutics for Philosophy*. David Webb (transl.). Stanford, California: Stanford University Press, p. 2.
- 2 Ricoeur Paul. 2001. *Egzistencija ir hermeneutika: Interpretacijų konfliktas*. Vilnius: Baltos lankos.
- 3 Pareyson Luigi. 2013. *Truth and Interpretation*. Robert T. Valgenti (translation, introduction). State University of New York.
- 4 Vattimo Gianni, ten pat.
- 5 Rorty Richard. 1979. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- 6 Ten pat, p. 357.
- 7 Nuyen A. T. 1992. Rorty's Hermeneutics and the Problem of Relativism. *Man and World*, No. 25, p. 70.

- 8 Rorty Richard. 1999. *Philosophy and the Social Hope*. Penguin Books, p. 47.
- 9 Rorty Richard. 1979, p. 315.
- 10 Ten pat, p. 325.
- 11 Josselson, Ruthellen. 2004. The hermeneutics of faith and the hermeneutics of suspension. *Narrative Inquiry*, Vol. 14:1, p. 1–28.
- 12 Rockmore Tom. 1997. Gadamer, Rorty and Epistemology as Hermeneutics. *Laval théologique et philosophique*, Vol. 53, p. 120.
- 13 Rockmore Tom, p. 127–128.
- 14 Golden Daniel. 2010. *Epistemology, Hermeneutics and Richard Rorty*. Prieiga per internetą: International Society for Hermeneutics and Science – ISHS tinklalapis.
- 15 Rorty Richard. 1979, p. 372.
- 16 Rorty Richard. 1999, p. xxiii.

- ¹⁷ Rorty Richard. 1979, p. 349.
- ¹⁸ Ten pat, p. 357.
- ¹⁹ Ten pat, p. 365–366.
- ²⁰ Rorty Richard. 2004. Being That Can Be Understood Is Language. Bruce Krajewski (ed.), *Gadamer's Repercussions: Reconsidering Philosophical Hermeneutics*. University of California Press, Ltd., p. 26.
- ²¹ Tartaglia James. 2007. *Rorty and the Mirror of Nature*. London and New York: Routledge, p. 204.
- ²² Harden Jack. 2008. Rorty, Hermeneutics, and the Conversation. *The Dialectic. Undergraduate Journal of Philosophy*, Vol. VIII. The University of New Hampshire, p. 77.
- ²³ Tartaglia James, p. 204.
- ²⁴ Golden Daniel.
- ²⁵ Rorty Richard. 1979, p. 358–359.
- ²⁶ Ten pat, p. 360.
- ²⁷ Rorty Richard. 2004, p. 27.
- ²⁸ Lyotard, Jean-Francois. 1993. *Postmodernus būvis: Šiuolaikinį žinojimą aptariant*. Vilnius: Baltos lankos.
- ²⁹ Nuyen, A. T., p. 72.
- ³⁰ Rorty Richard. 1979, p. 360.
- ³¹ Tartaglia James, p. 205.
- ³² Boucher David. 1985. *History, Historicism, and Hermeneutics*. Texts in Context: Revisionist Methods for Studying the History of Ideas. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, p. 29.
- ³³ Bouma-Prediger Steve. 1989. Rorty's Pragmatism and Gadamer's Hermeneutics. *Journal of the American Academy of Religion* 57.2, p. 313.
- ³⁴ Jonkus Dalius. 1999. Transcendentalinė fenomenologija, hermeneutika ir kultūrinė antropologija. *Žmogus ir žodis*, Nr. IV, p. 45.
- ³⁵ Nuyen A. T., p. 72.
- ³⁶ Ten pat, p. 69.
- ³⁷ Cohn S. Jesse. 2006. *Anarchism and the Crisis of Representation: Hermeneutics, Aesthetics, Politics*. Selinsgrove: Susquehanna University Press, p. 62.
- ³⁸ Guignon Charles; Hiley David R. 2003. *Richard Rorty and Contemporary Philosophy* (2003). Richard Rorty. 2003. Charles Guignon, David R. Hiley (ed.). Cambridge University Press, p. 13.
- ³⁹ Mažeikis Gintautas. 2005. *Filosofinės antropologijos pragmatika ir analitika*. Šiauliai: Saulės delta, p. 89.
- ⁴⁰ Pasitelkiama Zygmunto Baumano „likvidumo“ sąvoka, kurią šis autorius plačiai vartoja įvairiose knygose, pvz.: *Culture in a Liquid Modern World* (2011), *Liquid Times* (2007), *Likvidi meilė* (2007), *Liquid Fear* (2006), *Liquid Life* (2005), *Liquid Modernity* (2000).
- ⁴¹ Rorty Richard. 1996. Introduction: Pragmatism and post-Nietzschean Philosophy. *Essays on Heidegger and Others: Philosophical Papers*, Vol. 2, p. 23.
- ⁴² Habermas, Jürgen. 2002. Komunikacinis, arba į subjektą atgręžtas, protas – kita išeitis iš subjektinės filosofijos. *Modernybės filosofinis diskursas*. Vilnius: Alma littera, 2002, p. 332–366.
- ⁴³ Rorty Richard. 1999, p. xix.
- ⁴⁴ Rorty Richard. 1996, p. 6.